

Vloga mita v življenju¹

Menim, da sem s pregledom tipične melanezijske kulture in z obsežnim prikazom mnenj, tradicij in vedenja teh prebivalcev pokazal, kako globoko sveta tradicija, mit, sega v njihova prizadevanja in kako močno obvladuje njihovo družbeno in moralno obnašanje. Z drugimi besedami – teza pričujočega dela je, da obstaja tesna povezava med, besedo, mitom, svetimi zgodbami plemena na eni strani, ter njihovimi obredi moralnimi dejstvi, njihovo družbeno organizacijo in celo njihovimi čisto praktičnimi aktivnostmi na drugi strani.

Da bi vzpostavili vpogled v ozadje našega opisa melanezijskih dejstev, bomo na kratko predstavili povzetek sedanjega položaja v znanosti o mitologijah. Že površen pregled literature nam pove, da se, glede raznolikosti mnenj in pikrosti polemik ne moremo pritoževati nad monotonostjo. Če si pogledamo samo sedanje teorije, ki razvijajo razlago narave mitov, legend in pripovedk, moramo na prvo mesto seznama postaviti, vsaj kar se tiče njene produktivnosti in samozavesti, v Nemčiji razširjeno naturološko šolo. (Avtorji te šole trdijo, da se primitivni človek izredno zanima za naravne pojave in da je njegov interes pretežno teoretske, kontemplativne in poetske narave.) Primitivni človek v svojih prizadevanjih, da bi izrazil in interpretiral lunine mene, ustvarjalno, a vseeno spremenljivo pot sonca po nebu,

---

¹ Gre za prvo poglavje njegovega spisa *Myth in Primitive Psychology*, ki je del njegove knjige *Magic, Science and Religion*. (Robert Redfield, ur.; New York: Doubleday, 1954). Pričujoči prevod pa je narejen po besedilu, objavljenem v zborniku *Malinowski and the Work of Myth*. (Ivan Strenski, ur.; New Jersey: Princeton University Press, 1992).

konstruira simbolične poosebljene rapsodije. Za avtorje te šole vsak mit v svojem jedru nosi kot dokončno realnost neki naravni pojav, ki je tako dovršeno vtkan v zgodbo, da se popolnoma skrije in zabriše. Med študenti naturalistične šole ni konsenza glede tega, kateri tip naravnih pojavov je v bistvu večine mitoloških zgodb. Obstajajo skrajno lunarni raziskovalci mitov, ki so tako popolnoma mesečni od svoje ideje, da ne dopuščajo, da bi katerikoli drugi pojav, razen Zemljin nočni satelit, lahko v primitivnem človeku zbudil zamaknjene interpretacije. Društvo za primerjalne študije mitologij, ustanovljeno leta 1906 v Berlinu, ki med svoje člane prišteva tako eminentne učenjake kot so Ehrenreich, Siecke, Winckler in številni drugi, opravlja svoje poslanstvo pod znamenjem lune. Drugi, kot na primer Frobenius, menijo, da je sonce edini objekt, okoli katerega primitivni človek plete svoje simbolične zgodbe. Potem obstaja tudi šola metereoloških interpretov, ki kot esenco mita prepoznava veter, vreme in barve neba. K tem je treba prišteti znane avtorje starejše generacije, kot sta na primer Max Müller in Kuhn. Tako silovito se ti področni mitologi borijo za prevlado svojega nebesnega telesa ali principa; drugi pa imajo bolj katoliški okus in so pripravljeni pristati na to, da je mitološka kuhinja prvobitnega človeka vsebovala vsa nebesna telesa skupaj.

Poskušal sem jasno in verodostojno predstaviti naturalistično interpretacijo mita, vendar, resnici na ljubo, se mi zdi ta teorija eden bolj ekstravagantnih pogledov, kar jih je kdajkoli razvil kakšen antropolog ali humanist – in to nekaj pomeni. Teorija je bila deležna absolutno destruktivne kritike velikega psihologa Wundta. Prav tako je izpadla popolnoma nevdržna v luči del Jamesa Frazerja. Iz lastnih študij živih mitov med domorodci lahko rečem, da ima primitivni človek v zelo majhni meri zgolj čisto estetske ali znanstvene interese glede narave; v njegovih idejah je bolj malo prostora za simbolizem in zgodbe; in mit dejansko ni nesmiselna rapsodija, brezciljni izliv ničevih umislekov, temveč je dejavna, skrajno pomembna kulturna sila. Poleg tega, da ta teorija ignorira kulturno funkcijo mita in da primitivnega človeka obremeni s celim kupom imaginarnih zanimanj, tudi pomeša nekaj jasno ločenih tipov zgodb: pripovedko, legendo, sago in sveto zgodbo oziroma mit.

V ostrem nasprotju s teorijo, ki mit razume naturalistično, simbolično in imaginarno, je teorija, ki sveto zgodbo poimenuje kot resnično zgodovinsko sled preteklosti. To stališče, pred kratkim podprto s tako imenovano zgodovinsko šolo v ZDA in Nemčiji, v Veliki Britaniji pa ga zastopa dr. Rivers, odkriva zgolj del resnice. Nihče ne zanika, da zgodovina, tako kot tudi naravno okolje, pušča globoko sled na vseh kulturnih stvaritvah, tudi na mitih. Vendar pojmovati vse mitologije kot zgolj kronike je ravno tako napačno kot imeti jih za primitivna naturalistična razglabljanja. Tudi to pooblasti primitivnega človeka z neko vrsto znanstvenega impulza in željo po znanju. Čeprav ima domorodec o svoji kompoziciji nekaj zgodovinskega in naturalističnega, je predvsem aktivno okupiran s praktičnimi prizadevanji. Boriti se mora z različnimi težavami in ves njegov interes je naravnan na to splošno pragmatično

držo. Mitologija, sveto izročilo plemena, je, kot bomo videli, dejavno sredstvo pomoči primitivnemu človeku, ki mu hkrati dopušča njegove patrimonije. Še več, videli bomo, da je v primitivni kulturi velikanska uporabnost mita povezana z religioznim obredom, moralnim vplivom in sociološkim principom. Religije in moralni nauki v zelo omejenem obsegu pretendirajo na znanstvene interese ali na oddaljeno zgodovino, tako da je mit zasnovan na povsem drugačnem mentalnem odnosu.

Tesno vez med religijo in mitom, ki so jo sicer številni študenti prezrli, so drugi raziskovalci v celoti prepoznali. Psiholog Wundt, sociologi Durkheim, Hubert in Mauss, antropolog Crawley, klasičarka Jane Harrison – vsi ti so razumeli tesno povezanost mita in obreda, svete tradicije in norm socialne strukture. Vsi ti avtorji so bili v večji ali manjši meri pod vplivom dela Jamesa Frazerja. Čeprav je imel veliki britanski antropolog skupaj z večino njegovih naslednikov jasno vizijo sociološkega in obrednega pomena mita, bodo stališča, ki jih nameravam predstaviti, bolj natančneje razjasnila in oblikovala temeljna načela sociološke teorije mita.

Lahko bi predočil celo bolj razširjen pregled mnenj, delitev in kontroverz učenih raziskovalcev mitologij. Znanost o mitologijah je namreč stičišče različnih učenjakov: klasični humanist se mora sam zase odločiti, ali je Zeus luna ali sonce ali povsem zgodovinska osebnost; ali je njegova žena izbuljenih oči jutranja zvezda ali krava ali je morebiti poosebljenje vetra – zgovornost žena je pregovorna. Nato je treba vsa ta vprašanja prediskutirati na odru mitologij različnih plemen arheologov: kaldejskih, egipčanskih, indijskih, kitajskih, perujskih in majevskih. Zgodovinar in sociolog, študent literature, filolog, germanist in romanist, poznavalec Keltov in Slovanov, razpravljajo znotraj svojih klik. Mitologije tudi niso povsem varne pred logiki in psihologi, metafiziki in epistemologi, da ne omenjam takih obiskovalcev kot so teozofi, moderni astrologi in krščanski znanstveniki. Končno naletimo tudi na psihoanalitike, ki nas učijo, da je mit dnevno sanjarjenje rase in da ga lahko razložimo le tako, da pokažemo hrbet naravi, zgodovini in kulturi ter se potopimo v globoke vode podzavesti, kjer na dnu ležijo parafernalije in simboli psihoanalitske razlage. Ko končno pride k mizi ubogi antropolog in študent folklore, ga tam čaka komaj še kakšna drobtinica.

Če sem zbudil občutek kaosa in konfuznosti, če sem ustvaril občutek utapljanja v neskončnih mitoloških kontroverzah, z vsem prahom in hrupom, ki ga te dvigajo, sem dosegel natančno to, kar sem želel. Kajti zdaj vabim bralca, naj izstopi iz zaprtih študij teoretikov na svež zrak antropološkega terena in mi sledi v mojem mentalnem popotovanju nazaj v leta, ki sem jih preživel med melanezijskimi plemeni v Novi Gvineji. O njihovem učenju se bomo učili veslaje v čolnu po laguni, opazovaje domačine pod žgočim soncem pri vrtnih opravilih, sledeč jim skozi zaplate pragozda, po vijugastih plažah in grebenih. In ne nazadnje, z opazovanjem njihovih ceremonij v miru popoldneva ali v senci večera, s skupinskim obedom pri ognju in s poslušanjem njihovih zgodb.

Kajti antropolog – eden in edini med številnimi udeleženci v mitoloških sporih – ima edinstveno prednost, da lahko stopi med domorodce, kadarkoli začuti, da se njegove teorije zapletajo in da tok njegove argumentacije ne zadošča. Antropolog ni odvisen od pičlih ostankov kulture, razbitih tabel, zbledelih besedil ali fragmentarnih napisov. Ni mu treba zapolnjevati velikanskih lukenj z obširnimi, a približnimi komentarji. Antropolog ima ustvarjalca mita pri roki. Ne samo, da lahko zapiše besedila v celoti, kot to obstaja, z vsemi njegovimi variacijami, ki jih lahko nenehno preverja; še več, pred njim je polnost samega življenja, iz katerega se je mit rodil. In kot bomo videli, se je v tem živem kontekstu mogoče ravno toliko naučiti o mitu kot iz same zgodbe.

Mit, kakor obstaja v primitivni skupnosti, to je v svoji živi primitivni obliki, ni zgolj zgodba, ki se pripoveduje, temveč je realnost, ki se živi. Nima narave fikcije, kakršno beremo danes v romanih, temveč je živa realnost, o kateri domorodci verjamejo, da se je v davnih časih dejansko zgodila in da od takrat vpliva na svet in človeške usode. Tak mit je za prvobitnega človeka isto kot so za vernega kristjana biblijske zgodbe Stvarjenje, Padec in Vstajenje po Kristusu, ki se je žrtvoval na križu. Tako kot naše svete zgodbe živijo v naših obedah, v naši morali in usmerjajo našo vero ter obvladujejo naše vedenje, tako tudi miti delujejo v življenju prvobitnega človeka.

Omejevanje študije mita zgolj na proučevanje besedila je usodno za ustrezno razumevanje njegove narave. Oblika mita, ki prihaja k nam v obliki klasičnih antičnih mitov in prek starodavnih svetih knjig vzhoda in drugih podobnih virov, se pred nami znajde brez konteksta žive vere, brez možnosti pridobivanja komentarjev resničnih vernikov, brez spremljajočega znanja njihove družbene organizacije, prakticirane morale in priljubljenih navad – vsekakor brez polne informacije, ki jo sicer moderni terenec lahko doseže. Še več, ni dvoma, da so te zgodbe v sedanji literarni obliki pretrpele precejšnje transformacije v rokah pisarjev, interpretov, učenih svečenikov in teologov. Treba se je vrniti k primitivnim mitologijam, da bi spoznali skrivnosti njihovega življenja v študijah mita, ki je še vedno živ – preden je bil mumificiran v svečeniški modrosti in varno spravljn v neuničljivi, a neživljenjski shrambi mrtvih religij.

Raziskovanje živega mita pokaže, da mit ni simboličen, temveč neposreden izraz svoje teme; ni razlaga, ki bi zadovoljevala znanstveno zanimanje, temveč je pripovedno oživljanje prvobitne realnosti, ki je izpolnitev globokih religioznih želja, moralnega hrepenenja, družbene podreditve, izpovedi in celo čisto praktičnih zahtev. Mit v primitivni kulturi izpolnjuje nujno funkcijo: izraža, poudari in kodificira vero; varuje in uveljavlja moralo; jamči učinkovitost oreda; in vsebuje praktična pravila za vodstvo človeka. Mit je tako vitalna sestavina človeške civilizacije; ni nesmiselna zgodba, ampak je učinkovita aktivna sila; ni intelektualna razlaga ali artistska imaginacija, temveč je pragmatičen relief primitivne vere in moralne modrosti.

Poskušal bom dokazati te trditve z analizo različnih mitov, toda da bi bila naša naliza prepričljiva, je treba najprej oceniti ne samo mit, temveč tudi pripovedko, legendo in zgodovinske zapise.

Zato v duhu zaplujemo na obale trobriandske lagune² in se vživimo v življenje domorodcev – vidimo jih pri delu, vidimo jih pri igri in poslušamo njihove zgodbe. V poznem novembru se začne deževno obdobje. Na vrtovih je malo dela, sezona ribolova se še ni razmahnila, čezmorske plovbe se nejasno nakazujejo v prihodnosti, medtem ko praznično razpoloženje še vedno lebdi po plesih in praznikih žetve. Družabnost je v zraku, čas leži na dlani, slabo vreme pa domačine zadržuje v njihovih domovih. Izstopajoč iz somraka bližajočega se večera v eno njihovih vasi sedemo k ognju, kjer migetajoča luč privablja čedalje več ljudi in pogovor se razživi. Prej ali slej nekdo začne pripovedovati zgodbo, kajti to je sezona pripovedk. Če je dober pripovedovalec, bo kmalu izzval smeh, pripombe, vpade in njegova zgodba se bo razvila v pravo predstavo.

V tem delu leta v vaseh ponavadi pripovedujejo pripovedke posebne vrste, imenovane *kukwanebu*. Obstaja nedoločeno verovanje, ki se niti ne jemlje preveč resno, da te pripovedi dobro vplivajo na nove vrtno posevke. Da bi sprožili ta učinek, morajo na koncu pripovedi recitirati kratko pesmico, ki vsebuje aluzijo na zelo plodno divjo rastlino *kasiyeno*.

Vsaka zgodba je "domena" enega člana skupnosti. Čeprav zgodbo poznajo vsi ali vsaj večina, jo lahko pripoveduje le njen "lastnik"; on pa jo lahko podari komu drugemu tako, da ga nauči zgodbe in ga avtorizira za njeno pripovedovanje. Toda ne znajo vsi "lastniki" navdušiti in zbuditi srčnega smeha, ki je eden poglobitvenih namenov pripovedovanja teh zgodb. Dober pripovedovalec mora znati spreminjati glas, ko pripoveduje dialog, peti pesmico z ustreznim temperamentom, gestikulirati, skratka znati mora nastopati. Poglejmo nekaj primerov pravih pripovedk.

Veliko jih pripoveduje o devici v težavah in o njenem junaškem rešitelju. Dve ženski gresta iskat ptičje jajce. Ena odkrije pod drevesom gnezdo, vendar jo druga svari: "To so kačja jajca, ne dotikaj se jih." "Oh, kje pa! To so ptičja jaja," odvrne ona in jih vzame s seboj. Ko se kačja mati vrne, najde prazno gnezdo, zato začne iskati jajca. Pride v najbližjo vas in zapoje pesmico:

2 Trobriandsko otočje so koralni arhipelagi, ki ležijo na severovzhodu Nove Gvineje. Domorodci pripadajo Papuo-melanezijski rasi. Po svojem zunanem izgledu, mentalni konstituciji in socialni organizaciji so kombinacija oceanskih značilnosti, pomešanih z nekaterimi lastnostmi bolj kopenske papuanske kulture. Za celovitejši pregled severnih Massimov, katerih del so Trobriandci, glej klasično študijo profesorja C.G. Seligmana, *Melanesians of British New Guinea* (Cambridge, 1910). To delo pokaže tudi odnos Trobriandcev do drugih ras in kultur na Novi Gvineji in okoli nje. Kratek pregled lahko najdete tudi v delu *Argonauts of the Western Pacific* (London, 1922) avtorja Malinowskega.

“Krenila sem vijugajoč po svoji poti,
ptičja jajca je dovoljeno jesti;
jajc prijatelj se je prepovedano dotikati.”

To popotovanje je trajalo dolgo, kajti kača je vijugala od vasi do vasi in povsod je zapela isto pesmico. Končno je prišla v vas, kjer sta prebivali omenjeni ženski. Ko je videla, da hudodelka peče jajca, se je ovila okoli nje in zlezla v njeno telo. Toda poleg je bil junak; moški iz sosednje vasi, ki je v sanjah videl dramatično dogajanje. Potegnil je kačo iz ženske, jo razsekal na koščke in oženil obe ženski ter bil tako dvojno nagrajen za svoj pogum.

V drugi zgodbi smo poučeni o srečni družini, očetu z dvema hčerama, ki so pluli od svojega doma na severnem koralnem otoku proti jugovzhodu, dokler niso prispeli do strmine skalnatega otoka Gumasila. Oče leže na ploščad in zaspi. Medtem pride iz pragozda volkodlak, poje očeta in ugrabi eno od hčera. Drugi hčeri uspe pobegniti. Iz gozda ujetnici prinese ostro palico in ko volkodlak zaspi, ga ta prereže na pol ter pobegne.

Ženska živi s svojimi petimi otroki v vasi Okopukopu na vrhu ozkega zaliva. Gromozansko velika manta pluje po zalivu, pade čez vas, vstopi v kolibo in med prepevanjem pesmice odseka ženski prst. Eden od sinov poskuša ubiti pošast, vendar mu ne uspe. Tako se vsak dan ponovi isti prizor, dokler petega dne najmlajšemu sinu ne uspe ubiti orjaško ribo.

Uš in metulj se gresta letalstvo. Uš kot potnik, metulj kot letalo in pilot. Sredi predstave, medtem ko letita nad morjem, ravno med obalo Wawela in otoki Kitava, uš glasno krikne. Metulj se od presenečenja strese in uš pade dol in se utopi.

Človek, čigar tašča je ljudožerka, precej nespametno odide in ji pusti svoje tri otroke. Mati jih seveda poskuša pojesti; še pravočasno ji pobegnejo, se povzpnejo na palmo in jo (z dolgovoznim pripovedovanjem zgodbe) zadržijo v zalivu, dokler se oče ne vrne ter jo ubije. Obstajajo še druge zgodbe: o obisku sonca, o velikanovih veličastnih vrtovih, o ženski, ki je bila tako pohlepna, da je ukradla vso hrano, namenjeno pogrebni gostiji, in številne druge.

Tukaj se ne osredotočamo toliko na besedila pripovedk, temveč na njihove sociološke reference. Besedilo je vsekakor izjemno pomembna, vendar brez sobesedila ostaja prazna. Kot smo videli, se vsebina zgodbe in njen pravi pomen stopnjujeta z načinom, kako se besedilo pripoveduje. Vsa narava predstave, glas in mimika, spodbuda in odgovor občinstva pomenijo domorodcem ravno toliko kot besedilo; in sociolog mora dojeti namig domorodcev. Poleg tega mora biti izvedba predstave pravilno umeščena, ob pravi uri dneva, v pravem letnem času, na ozadju brstečih vrtov, kjer čaka delo, in ob lahnem pridihi magije zgodb. Prav tako ne smemo pozabiti na sociološki pomen zasebne lastnine, družabno funkcijo in kulturno vlogo zabavne fikcije. Vsi ti elementi so enako pomembni; vse je treba proučiti enakovredno z besedilom. Zgodbe živijo v življenju domorodcev in ne na papirju. In če znanstvenik zapiše zgodbe, ne da bi pričaral ozračje, v katerem živijo, nam je podal zgolj okrnjen delček realnosti.

Zdaj pa preidimo na drug tip zgodb. Te nimajo posebne sezone, nimajo stereotipnega načina pripovedovanja in recitacija nima lastnosti predstave, niti nima magijskih učinkov. In vendar so te zgodbe pomembnejše od prejšnjih, kajti obstaja verovanje, da so resnične in informacije, ki jih vsebujejo, so zato več vredne in bolj verodostojne kot tiste od *kukwanebu*. Ko družba odhaja na daljni obisk ali pluje na ekspedicijo, so mlajši člani zelo radovedni glede novih krajev, novih skupnosti, ljudi in morda celo drugačnih navad. Izražajo začudenje in poizvedujejo. Starejši in bolj izkušeni sopotniki jim posredujejo informacije in komentarje; to pa vedno zadobi obliko konkretne pripovedi. Kakšen starejši človek bo morda povedal svojo lastno izkušnjo o bojih in odpravah, o slavni magiji in nenavadnih ekonomskih dosežkih. Morebiti bo s tem pomešal zgodbo svojega očeta, nepotrjeno govorico in legendo, ki prehaja iz generacije v generacijo. Tako so skozi dolga leta shranjeni spomini na veliko sušo in pogubno pomanjkanje, skupaj z opisi stisk, bojov in zločinov zagrenjenih prebivalcev.

Številne zgodbe pripovedujejo o mornarjih, ki jih je tok odnesel med ljudožrce in sovražna plemena. Nekatere teh zgod so tudi v verzih in uglasbene, druge pa so v obliki zgodovinskih legend. Priljubljene teme pesmi in zgodb so uroki, spretnosti in predstave slavnih plesalcev. Obstajajo tudi zgodbe o oddaljenih vulkanskih otokih; o vročih vrelicih, v katerih so se neprevidni kopalci skuhalo do smrti; o skrivnostnih deželah, naseljenih s povsem drugačnimi prebivalci, kot so ljudje; o skrivnostnih avanturah, ki so se pripetile mornarjem na oddaljenih morjih; o velikanskih ribah in hobotnicah, letečih skalah in lažnih zdravilcih. Prav tako zgodbe, nekatere davne, druge sodobne, pripovedujejo o jasnovidcih in obiskovalcih dežele mrtvih ter naštevajo njihove najbolj slavne in pomembne junaške podvige. Obstajajo tudi zgodbe o naravnih pojavih; o okamnelem kanuju, o človeku, ki se spremeni v skalo, in o rdečih sledovih na koralni skali, ki so ostali za družbo, ki je pojedla preveč betelovih orehov.

Imamo torej celo paleto različnih zgodb, ki jih lahko razdelimo na: zgodovinska poročila, katerih neposredna priča je pripovedovalec, ali pa so vsaj potrjene v spominu koga še živečega; legende, pri katerih je kontinuiteta pričanja pretrgana, vendar spada v red stvari, ki jih običajno doživljajo člani plemena; govorce o daljnih deželah in davnih dogodkih, torej o stvareh zunaj dosega sedanje kulture. Za domorodce se vsi ti tipi zgodb neopazno zlivajo med seboj. Vse označujejo z istim imenom, *libwogwo*; vse pojmujejo kot resnične; ne recitirajo jih kot predstavo niti jih ne pripovedujejo za zabavo v posebni sezoni. Vsebina teh zgodb kaže določeno uniformnost. Nanašajo se namreč na predmete, ki domorodce močno vznemirjajo; ki so povezani z njihovimi ekonomskimi prizadevanji, njihovo blaginjo, pustolovščinami, uspehi v plesu in obredni izmenjavi. Še več, ker registrirajo posebej velike dosežke na vseh teh področjih, tudi pripomorejo k dobremu imenu nekega posameznika in njegovih potomcev ali pa cele skupnosti. Zato jih pri življenju drži tudi ambicioznost domačinov, katerih prednike zgodbe povečujejo.

Zgodbe, ki pojasnjujejo posebne značilnosti pokrajine imajo pogosto sociološki pomen, ki je v tem, da naštevajo, kateri klan ali družina je izvedel določeno dejanje. Kadar ne gre za to, pa so to izolirani in fragmentirani komentarji neke naravne značilnosti kot očitni ostanki preteklosti.

Tako je še enkrat povsem jasno, da ne moremo v celoti dojeti pomena besedila, niti sociološke narave zgodbe, niti domačinovega odnosa do nje in njegovega interesa zanjo, če zgodbo preučujemo samo na papirju. Te zgodbe živijo v spominu ljudi, v načinu, kako so pripovedovane, in v kompleksnih interesih, ki jih obravnavajo pri življenju, ki pripovedovalca ženejo, da jih pripoveduje s ponosom ali obžalovanjem, ki poslušalca držijo v naraščajočih upih in pričakovanjih, da napeto in željno poslušajo. Esenca legende, celo bolj kot pripovedke, tako ni prisotna zgolj v skrbnem branju zgodbe, temveč v kombiniranem preučevanju pripovedi in njenega pomena v družbenem in kulturnem življenju domačinov.

Šele s prehodom na tretji, najpomembnejši tip zgodb, svete zgodbe ali mit, in z njihovim soočenjem z legendami, bo narava vseh treh tipov zgodb prišla bolj do izraza. Domačini ta tretji tip zgodb imenujejo *liliu* in poudarjam, da tukaj reproduciram njihovo lastno klasifikacijo in nomenklaturu ter se omejujem na nekaj komentarjev glede verodostojnosti njihovega pogleda. Tretji tip zgodb je precej drugačen od preostalih dveh. Medtem ko prvi tip zgodb domačini pripovedujejo za zabavo, drugega kot resno ugotovitev in zadovoljitev družbenih ambicij, pa tretji tip zgodb pojmujejo ne samo kot resnične zgodbe, temveč celo kot častitljive in svete, in imajo zelo pomembno kulturno vlogo. Pripovedka, kot jo poznamo, je sezonska predstava in dejanje socialnosti. Legenda, ko jo izzove s soočenjem z nenavadnim vidikom realnosti, odpira perspektivo preteklosti. Mit pa nastopi takrat, ko obred ali družbeno in moralno pravilo zahteva opravičilo in potrditev preteklosti, realnosti in svetosti.

V nadaljnjih poglavjih te knjige ("Myth in Primitive Psychology", op. prev.) bom raziskal nekaj mitov v podrobnosti, ta trenutek pa se bežno ozrimo na vsebine nekaj tipičnih mitov. Vzemimo za primer letno praznovanje vrnitve mrtvih. Izvajajo se zapletene priprave, zlasti velikanska razstava hrane. Ko se približuje, praznik se začne pripovedovanje zgodb o tem, kako je smrt začela kaznovati človeka in kako je bila izgubljena moč večne mladosti. Zgodbe pripovedujejo, zakaj so duhovi morali zapustiti vas in zakaj se ne morejo udeležati praznovanja ob ognju in končno, zakaj se enkrat na leto vseeno vrnejo. V določenem obdobju leta domačini za pripravo na čezmorsko odpravo natančno pregledajo kanuje in zgradijo nove za spremljavo posebne magije. V tem so mitološke aluzije na uroke in celo sveta dejanja vsebujejo elemente, ki so razumljivi samo ob spremljavi zgodbe o letečem kanuju, njegovem obredu in njegovi magiji. V povezavi z obredno trgovino, pravili, magijo in celo geografskimi smermi je korespondirajoča ustreznost mitologija. Nobene pomembne magije in obreda ni brez ustreznega verovanja; in verovanje je na dolgo in široko razpredeno v zgodbi o konkretnem precedenčnem primeru. Zveza je zelo tesna, kajti mit ni

pojmovan samo kot komentar in dodatna informacija, temveč je jamstvo, nekakšen zemljevid in pogosto celo praktičen vodnik za aktivnosti, povezane z njegovo tematiko. Na drugi strani pa tudi obredi, praznovanja in družbena organizacija vsebujejo občasno neposredne reference na mit in so dojeti kot posledica mitskega dogodka. Tako je kulturno dejstvo spomenik, v katerem je utelešen mit; medtem ko se o mitu verjame, da je resnični vzrok, iz katerega so vzniknili moralna pravila, socialne skupine, obredi in navade. Tako te zgodbe sestavljajo integralni del kulture. Obstoj in vpliv mitskih zgodb ne samo da presega zgolj pripovedovanje zgodbe in ne samo da njihova vsebina temelji na življenju in z njim povezanih interesih – ampak miti upravljajo in kontrolirajo številne kulturne značilnosti ter tvorijo dogmatsko hrbtnico primitivne civilizacije.

To je nemara najpomembnejša točka teze, ki jo zagovarjam: trdim, da obstaja posebna vrsta zgodb, ki so pojmovane kot svete in so utelešene v obredu, morali in socialni organizaciji ter tvorijo integralni in aktivni del primitivne kulture. Te zgodbe ne živijo kot prazne zanimivosti, niti ne kot fiktivne ali celo resnične pripovedi; za domačine so to potrditve prvobitne, večje in bolj relevantne realnosti, ki determinira vsakdanje življenje, človekove usode in aktivnosti. So znanje, ki človeka oskrbuje z motivi za obredna in moralna dejanja skupaj z navodili, kako naj jih izvaja.

Z namenom, da bo bistvo ob koncu povsem jasno, še enkrat primerjamo svoje ugotovitve s pogledi sodobnih antropologov. Ne zato, ker bi hoteli zgolj kritizirati njihova stališča, temveč zato, da bi lahko povezali naše rezultate z obstoječim znanjem, dali ustrezna priznanja in jasno poudarili, v čem se razhajamo.

Najbolje bo navesti strnjeno in ugledno trditev; v ta namen sem izbral definicijo in analizo, podano v *Notes and Queries on Anthropology* gospe C. S. Burne in profesorja J. L. Meyresa. Pod naslovom "Zgodbe, reki in pesmi" je zapisano, da "to področje vsebuje veliko intelektualnih dosežkov ljudstev...", ki "pomeni najzgodnejše poskuse treninga razuma, imaginacije in spomina". Z določeno zaskrbljenostjo sprašujemo, kje so ostala čustva, interesi, ambicije, socialna vloga vseh zgodb in globoka povezanost s kulturnimi vrednotami, ki je očitna v resnejših zgodbah. Po kratki klasifikaciji zgodb v ustaljeni maniri v nadaljevanju beremo o svetih zgodbah: "Miti so zgodbe, ki imajo ta namen, ali pa ga ima vsaj pripovedovalec, da na konkreten in razumljiv način pojasnjujejo abstraktne ideje ali tako nejasne in težavne koncepte, kot so kreacija, smrt, razlike med rasami in razlike med živalskimi vrstami, različen položaj moškega in ženske; izvor obredov in navad, izrednih naravnih dogajanj ali predzgodovinskih ostankov; pomen imen oseb in krajev. Take zgodbe so včasih opisane kot etiološke, kajti njihov namen je razložiti, zakaj nekaj obstaja ali zakaj se je nekaj zgodilo."³

³ Citirano po *Notes and Queries on Anthropology*, strani 210 in 211.

To je na kratko vse, kar ima sodobna znanost najboljšega povedati o mitu. Ali bi se naši Melaneziji strinjali s takšnim mnenjem? Prav gotovo ne. Oni ne želijo "razlagati" in narediti "razumljivo" ničesar, kar se dogaja v njihovih mitih – predvsem pa ne abstraktnih idej. O teh, vsaj kolikor jaz vem, ne moremo najti nobene instance, ne v Melaneziji, ne v kateri drugi primitivni skupnosti. Tistih nekaj abstraktnih idej, ki jih imajo domačini, so konkretni komentarji o konkretnih stvareh. Ko je bivanje opisano z glagoli ležati, sedeti, stati, ko sta vzrok in učinek izražena z besedami, ki označujejo ustanavljanje in preteklost, ko različni konkretni samostalniki težijo k pomenu prostora, beseda in odnos do konkretne realnosti naredita abstraktno idejo zadostno "razumljivo". Prav tako se Trobrianeec in katerikoli drugi domačin ne bi strinjal z mnenjem, da "kreacija, smrt, razlike med rasami in razlike med živalskimi vrstami, različen položaj moškega in ženske" tvorijo "nejasne in težke koncepte". Nič ni bolj domačega domorodcu kot razlike med moškim in ženskim spolom; glede tega ni kaj razlagati. A čeprav so te razlike domače, so vendar občasno utrudljive, neprijetne ali vsaj omejujoče in zato jih je treba upravičiti, jamčiti za njihovo prvobitnost in realnost, na kratko, podpreti je treba njihovo pravilnost. Smrt, žal, kateremukoli človeškemu bitju ni nedoločena ali abstraktna ali težavna za razumevanje. Je samo nepozabno resnična, preveč konkretna, preveč razumljiva vsakomur, ki je doživel osebno slutnjo smrti ali se je ta dotaknila njegovih bližnjih. Če bi bila neresnična in nejasna, človek ne bi imel želje, da bi jo tolikokrat omenjal; toda ideja smrti je obložena z grozo, z željo po odstranitvi njene grožnje, s slepim upanjem, da bi bila ne razjasnjena, temveč pozabljena, zanikana in derealizirana. Mit, zagotavljač vero v nesmrtnost, večno mladost, v življenje po smrti, ni intelektualni odziv na uganko, temveč dejanje vere, rojeno iz najgloblje instinktivne in čustvene reakcije na najbolj grozno in tesnobno idejo. Prav tako niso zgodbe o "izvorih obredov in običajev" pripovedovane zgolj kot razlaga. Sploh v nikakršnem pogledu nič ne razlagajo, temveč vedno potrjujejo precedens, ki konstituira ideal in zagotavlja njegovo kontinuiteto, včasih pa podajajo tudi praktične smernice za različne postopke.

Tako se v vseh točkah ne strinjamo s to odlično jedrnato trditvijo sodobne znanosti o mitologijah. Ta definicija bi lahko ustvarila imaginaren, neobstoječ tip zgodb, etnološki mit, ki bi ustrezal neobstoječi želji po razlagi, prazno imenovani "intelektualni dosežek" in obstajajoči zunaj primitivne kulture in njene socialne organizacije z njenimi pragmatičnimi interesi. Celotna zastavitev je po našem mnenju napačna, ker so miti obravnavani zgolj kot zgodbe, ker so pojmovani kot primitivna intelektualna zaposlitev, ker so iztrgani iz življenjskega okvira in ker se preučuje, je po njihovem videzu na papirju in ne po njihovih delih v življenju. Ta definicija onemogoča jasno videnje narave mita in zadovoljivo klasifikacijo zgodb nasploh. Dejansko se ne strinjamo tudi z definicijama legende in pripovedke, podanima v *Notes and Queries on Anthropology*.

Predvsem pa bi bilo tako stališče usodno za učinkovito terensko delo, kajti opazovalec bi se zadovoljil zgolj z zapisovanjem zgodb.

Intelektualna narava zgodbe je namreč izčrpana z njenim besedilom, toda funkcionalni, kulturni in pragmatični vidiki vsake zgodbe se izražajo v njenem pripovedovanju, utelešenju in kontekstualnih odnosih prav tako kot v besedilu. Lažje je zapisati zgodbo kot opazovati difuzne, kompleksne poti, po katerih vstopa v življenje, ali študirati njeno funkcijo z opazovanjem obsežne kulturne in socialne realnosti, v katero vstopa. In to je razlog, zakaj imamo tako veliko besedil in zakaj tako malo vemo o njihovi naravi.

Lahko pa se naučimo pomembno lekcijo od Trobriandcev, h katerim se zdaj spet vračam. Raziskali bomo nekaj njihovih mitov v podrobnosti, tako da bomo tudi induktivno lahko natančno potrdili svoje ugotovitve.

Prevedla Majda Hrženjak